

Den nordiske velfærdsmodel – økonomisk triumf, men politisk pres

Jørgen Goul Andersen
Nordisk Folkemøde
Valby Kulturhus 2. august 2014

Den nordiske velfærdsstat

1. Hvad er det nordiske ved den nordiske model?
2. Er der råd? Er der en aldersudfordring?
3. Er der en globaliserings- eller europæiseringsudfordring?
4. Økonomisk krise, konkurrenceevne og misforstået krisepolitik

Teser:

- I. Nordiske model aldrig stået stærkere økonomisk
- II. DK krisepolitik 2010-13 har skadet økonomien
- III. Nordiske velfærdsstater udelukkende under (nationalt) politisk pres (til forskel fra mange lande)

1. "Nordicness"

To muligheder:

(1) Det er de velfærdsstater, vi har i Norden

(2) Det er en særlig velfærdsmodel

Jeg foretrækker (2).

Det betyder, at:

- nordiske velfærdsstater kan blive mindre nordiske
- andre landes velfærdsstater kan blive mere nordiske

Der er visse tegn på begge dele, fx:

Island er mindre nordisk – og blev langt mindre nordisk 2000-2008.

Men er blevet noget mere nordisk igen

Nordiske lande rider med på alle internationale reformbølger, men hidtil som regel uden at blive mindre nordiske af den grund

Skotland har Norden som ideal, både mht. forfatning og velfærdsstat

Mange EU-lande er blevet noget mere nordiske

Hvad er så det nordiske?

- Universelle, skattefinansierede ordninger dominerer
- Høje mindstesatser - der hænger ubrydeligt sammen med ...
- Høje mindstelønninger og moderate lønforskelle
- Omfattende og solidarisk deling af risici
- Resultat: Relativt lav ulighed og relativt få fattige
- (Kortene kan blandes lidt forskelligt for at opnå samme mål)

- Høj beskæftigelse livet igennem

- Omfattende offentlig service, specielt for børn og ældre
- Hvilket understøtter familier, hvor begge arbejder meget
- Social investment welfare states (som alternativ til "konkurrencestaten"). Positivt samspil med markedet.

To velfærds-visioner

Social investment welfare states

Positivt samspil med markedet

Velfærdspolitikken gavner økonomien

= den nordiske (til dels EU) vision

Konkurrencestaten (Corydons Faux Pas)

Positivt samspil med markedet

Velfærdsstaten underlægges markedet, skal først og fremmest tjene markedet

- Washington consensus 1990
- (produktivistisk velfærdstat fx Singapore)

Klassiske nordiske velfærdspolitikker med stærk markedsorientering

- Svenske fagbevægelse: Rehn/Meidner modellen. Solidarisk lønpolitik:
 - (a) høje mindstelønninger=produktivitets-pisk
 - (b) moderate lønninger til højtuddannede= indirekte støtte til fremtidens virksomheder.
- Danmark flexicurity:
 - Ringe beskyttelse mod ledighed. Virksomheder kan skære ganske brutalt ned under krise for at forbedre konkurrencedygtigheden
 - God beskyttelse under ledighed
 - (- aktiv arbejdsmarkedspolitik hjælper ledige tilbage til job)

FÆLLES: Klassiske socialdemokratiske politikker fra 1950'erne, indrettet på at fremme konkurrenceevne. Og undgå at holde liv i hensygnende industrier. Rationalisering/udflytning af lavproduktive arbejdspladser del af strategien.

Opvindelse tre velfærdsmodeller = Idealtyper (begrebet "Nordisk" medtager dog også service mm.)

<Tyskland fx. Pens. 1889>

Obligatorisk socialforsikring
bidragsfinansieret
i starten ofte kun for arbejdere

til alle grupper

KORPORATIV MODEL		
k1	k2	k3

<Danmark 1891>

Sikring af de svage
Skattefinansieret

til alle borgere

UNIVERSEL MODEL		
u1	u2	u3

målrettet til de svage

RESIDUEL MODEL		
r1	r2	r3

Ydelser til alle – omfordeling fra alle til alle
"folkeforsikring" – høje skatter

Præstation: Bidrag → Sikring

Tryghed for alle –
på deres niveau

Kontinentaleuropa

Medborgerskab

Tryghed+Lighed
Som medborgere

Skandinavien

Ydelser for de svage/
fattige – lave skatter

Behov

Fattigdoms-
beskyttelse

Angelsaksiske lande

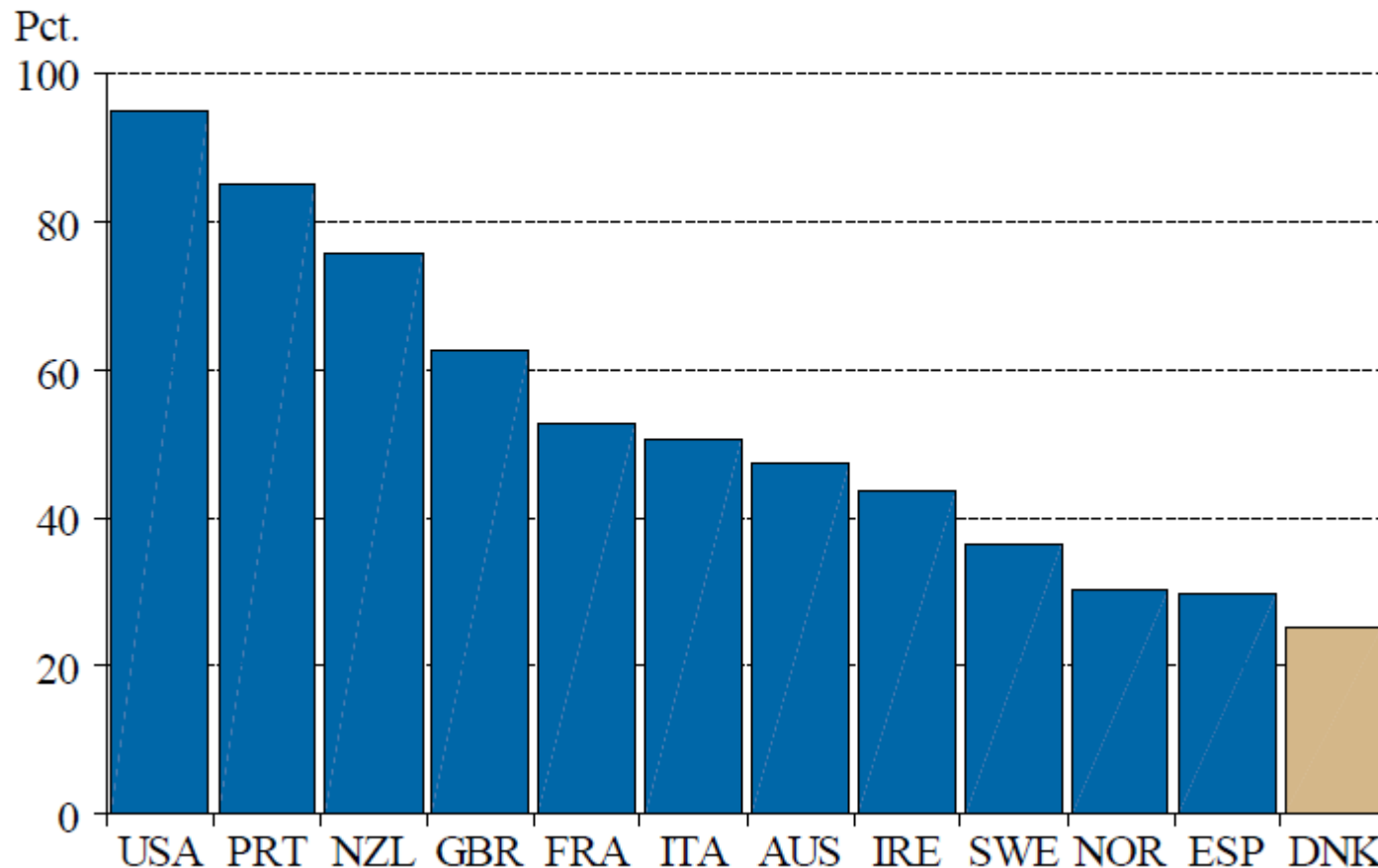
Ligheden nået langt

Danmark ca. 2005 Livsindkomster Fagl metalarb. = 100	privat indkomst	Brutto indkomst (incl. overførsler)	disp. Indkomst (efter skat)	Disp. indk. (husstand)
Ufagl. kvindelig arb.	57	71	78	90
Specialarbejder, mandl.	81	87	90	93
Metalarbejder	100	100	100	100
Teknikumingeniør	149	140	126	116
Civilingeniør	181	167	143	132
Pædagog	77	83	87	96
Skolelærer	90	95	97	105
Sygeplejerske	85	89	92	109
Læge	189	174	145	135
Økonom	185	171	133	127
Jurist	165	155	124	123
Humanist	100	101	99	105
Læge/ufagl.kv. arb.	3.32	2.45	1.86	1.50

Kilde: Det Økonomiske Råd. Sidste søjle: Også udligning ved, at folk ikke gifter sig med en partner på præcist samme niveau.

Winner – take – all – economics. 1980 – 2010

Andel af samfundets samlede fremgang i realindkomst, som de rigeste 10 procent har tilegnet sig. 1980 – 2010

Kilde: Det Økonomiske Råd. E-2011. USA=Øverste 10 pct. har taget det hele – 30 års fremgang!

Tilfredshed med tilværelsen. ESS 2010

Overall life satisfaction 0-10. 2010

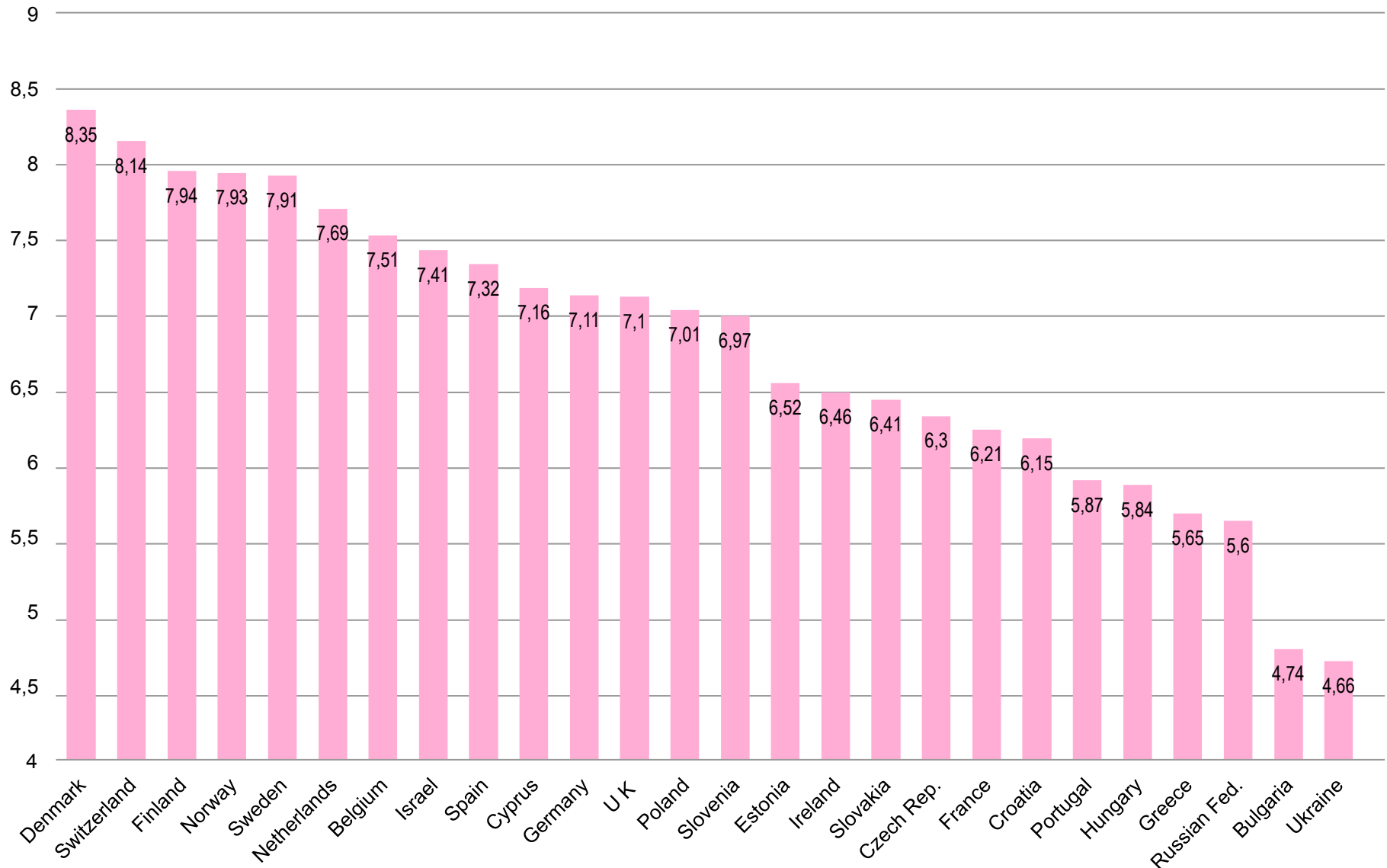
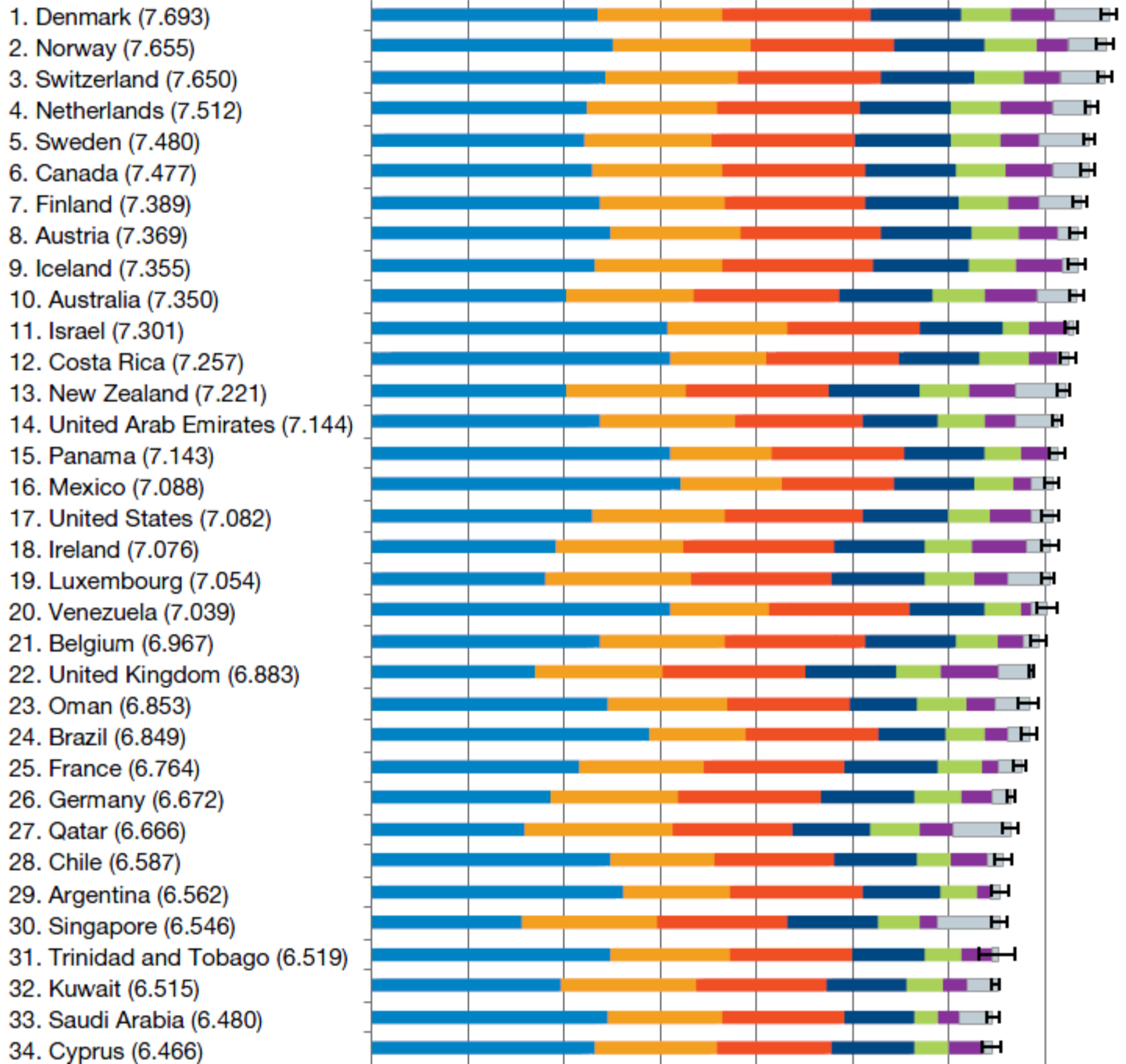
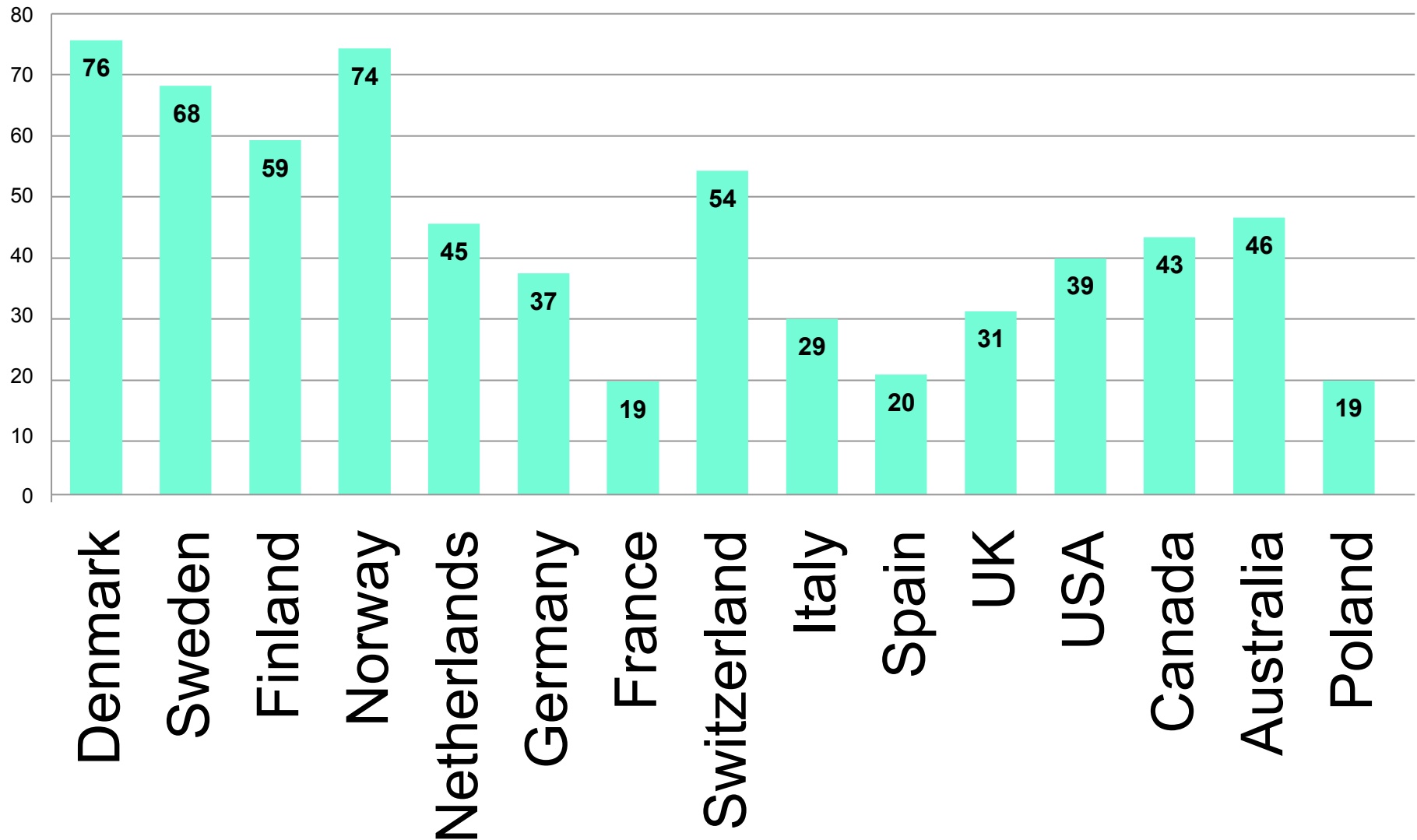

Figure 2.3: Ranking of Happiness: 2010–12 (Part 1)

World
Happiness
Report
2013

Social tillid. Pct., der mener, man almindeligvis kan stole på andre mennesker (WVS 2005-2008).

**Danmark og Sverige gået op siden 1970.
USA gået ned. I 1970 stod de stort set lige**

Beskæftigede i pct. af 15-64-årige. 2000 og 2012.

OECD Employment Outlook 2013

	Men 2000	Men 2012	Women 2000	Women 2012
Denmark	80.7	75.2	72.1	70.0
Finland	70.5	70.9	64.5	68.2
Sweden	76.3	75.6	72.2	71.8
Norway	81.7	77.7	74.0	73.8
Iceland	88.2	81.9	81.0	78.5
Austria	77.3	77.8	59.4	67.3
France	68.8	68.0	54.8	60.0
Belgium	69.8	66.9	51.9	56.8
Germany	72.9	77.6*	58.1	68.0
Netherlands	81.2	79.7	62.7	70.4
Italy	68.2	67.5	39.6	47.8
Poland	61.2	66.3	48.9	53.1
UK	78.9	76.1	65.6	65.7
Switzerland	87.3	85.2	69.4	73.6
USA	80.6	72.3	67.8	62.2
Japan	80.9	80.3	56.7	60.7
OECD	76.1	73.2	55.0	57.2

Andel beskæftigede (pct. af aldersgruppen) blandt 55–64 årige, opdelt efter køn. 1990–2012. Pct.

OECD Employment Outlook 2013

	Men, 55–64 years				Women, 55–64 years			
	1990	2000	2012	2000–2012	1990	2000	2012	2000–2012
Denmark	65.6	61.9	65.9	+4.0	42.4	46.2	55.8	+9.6
Finland	46.3	43.7	56.7	+13.0	39.7	40.9	59.7	+18.8
Sweden	74.5	67.7	76.4	+8.7	64.7	62.4	69.8	+7.4
Norway	70.7	73.1	74.8	+1.7	52.8	61.2	66.9	+5.7
Iceland	92.6	94.2	83.0	-11.2	78.3	74.4	75.5	+1.1
Austria	-	40.5	52.5	+12.0	-	16.8	34.1	+17.3
France	37.0	32.8	47.4	+14.6	25.0	26.0	41.7	+15.7
Belgium	34.3	35.1	46.0	+10.9	9.4	15.4	33.1	+17.7
Germany	52.0	46.4	68.5	+22.1	22.4	29.0	54.8	+25.8
Netherlands	44.5	49.7	68.1	+18.4	15.8	25.5	49.1	+23.6
Italien		40.9	50.4	+9.5		15.3	30.9	+15.6
UK	62.4	59.7	65.4	+5.7	36.7	41.4	51.0	+9.6
Switzerland	85.2	76.7	79.5	+2.8	43.5	50.3	61.5	+11.2
USA	65.2	65.7	65.5	-0.2	44.0	50.6	56.1	+5.5
OECD	62.2	59.2	64.5	+5.3	33.5	36.7	47.2	+10.5

Nordisk model ikke specielt dyr. Sociale udgifter i pct. af BNP. 2007.

Kilde: OECD Net Social Expenditures	Gross Public Expenditure	Net Public Expenditure <small>(korrigeret for forskelle i beskatning af off. ydelser)</small>	Net social expenditure, publ + priv	Rank Net social expend.
Sweden	34.6	27.3	29.3	5
France	33.8	30.4	33.6	1
Denmark	31.9	24.1	25.7	10
Austria	30.6	24.9	26.5	8
Germany	29.9	28.1	30.2	3
Belgium	29.9	26.2	30.3	2
Finland	29.8	23.5	24.4	11
Italy	28.8	24.8	26.6	7
UK	24.3	22.9	29.5	4
Norway	24.1	19.9	21.2	12
Netherlands	23.6	19.3	25.8	9
USA	17.1	18.4	27.2	6
OECD-26	23.6	20.8	23.3	

Mere nordisk Europa?

- Universelle, skattefinansierede ordninger - LIDT mere Nordisk
- Høje mindstesatser – Norden knapt så nordisk
- Høje mindstelønninger Ikke entydig
- Omfattende og solidarisk deling af risici mindre, også i Dk + Sv
- Resultat: Lav ulighed og få fattige går modsat mange steder
- De rige bliver rigere (jf. Piketty mfl.) begrænsninger i Norden

- Høj beskæftigelse – EU blevet markant mere Nordisk

- Omfattende offentlig service – EU meget frem, men stadig bagud
- Hvilket understøtter familier, hvor begge arbejder meget
- Social investment welfare states (som alternativ til "konkurrencestaten"). Positivt samspil med markedet. **Ideal i EU**

2. Er der råd? Er der en aldersudfordring? Nej, stort set løst i Norden (minus Finland)

- Afhjulpet i mange europæiske lande, men ikke løst – og markante forringelser
- Også mega udfordring for Kina – oven i mange andre problemer (Kinas pensionsalder alt, alt for lav).

[frygt ikke, at kineserne kører os over, men at de kører sig selv over...]

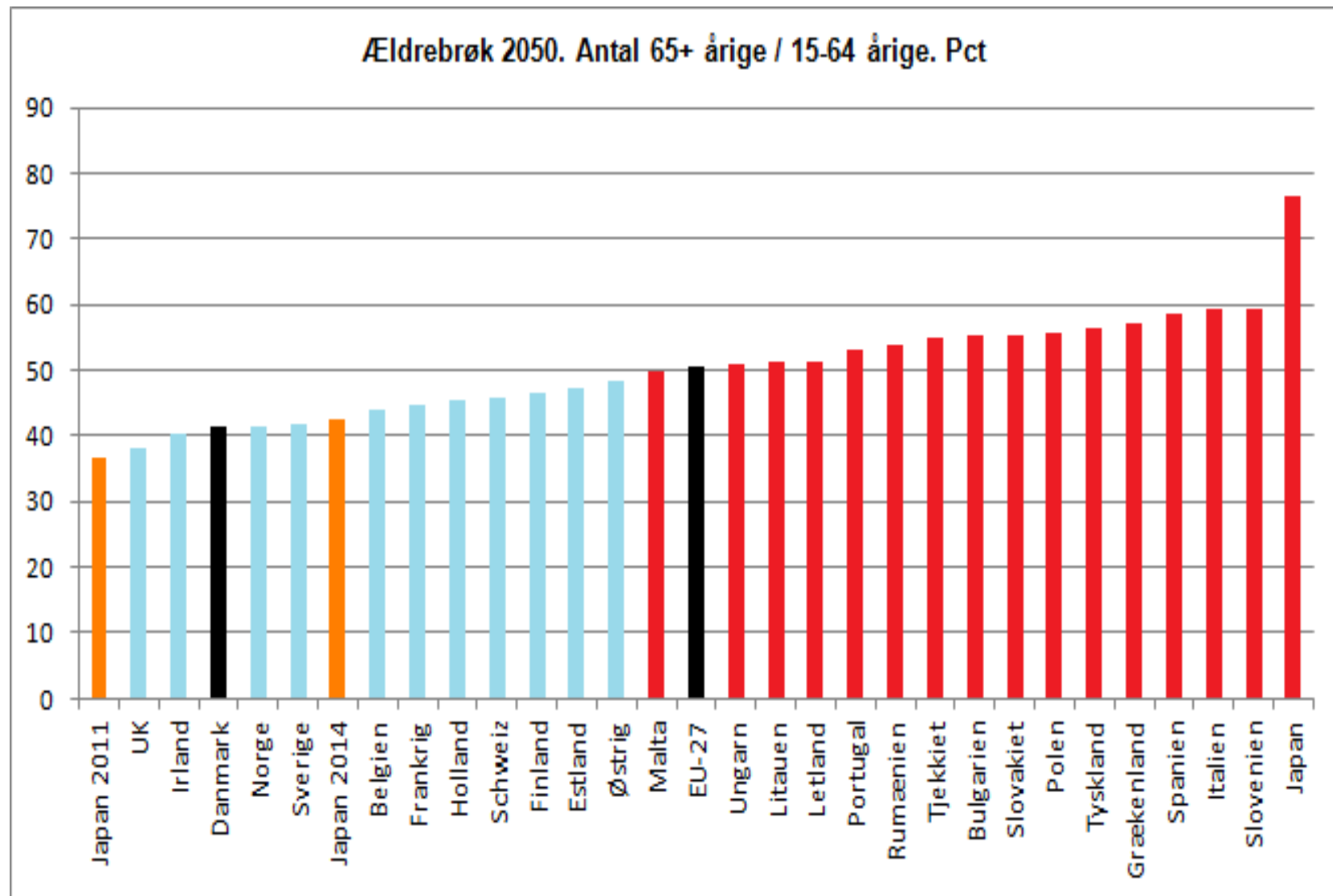
Fertilitet og middellevetid. 2011

2011	Fertilitet	Middellevetid	
		Men	Women
Iceland	2.02	80.7	84.1
Norway	1.88	79.1	83.6
Denmark	1.75 ↓↓	77.8	81.9
Sweden	1.90	79.9	83.6
Finland	1.83	77.3	83.8
France	2.01	78.7	85.7
UK	1.96	79.1	83.1
Netherlands	1.76	79.4	83.1
Belgium	1.81	77.8	83.2
Germany	1.36	78.4	83.2
Austria	1.42	78.3	83.9
Switzerland	1.52	80.5	85.0
Italy	1.40	80.1	85.3
Spain	1.36	79.4	85.4
Poland	1.30	72.6	81.1
Japan	1.39	79.6	86.4
USA	1.93	75.7	80.8
China	1.60	73.8	76.4

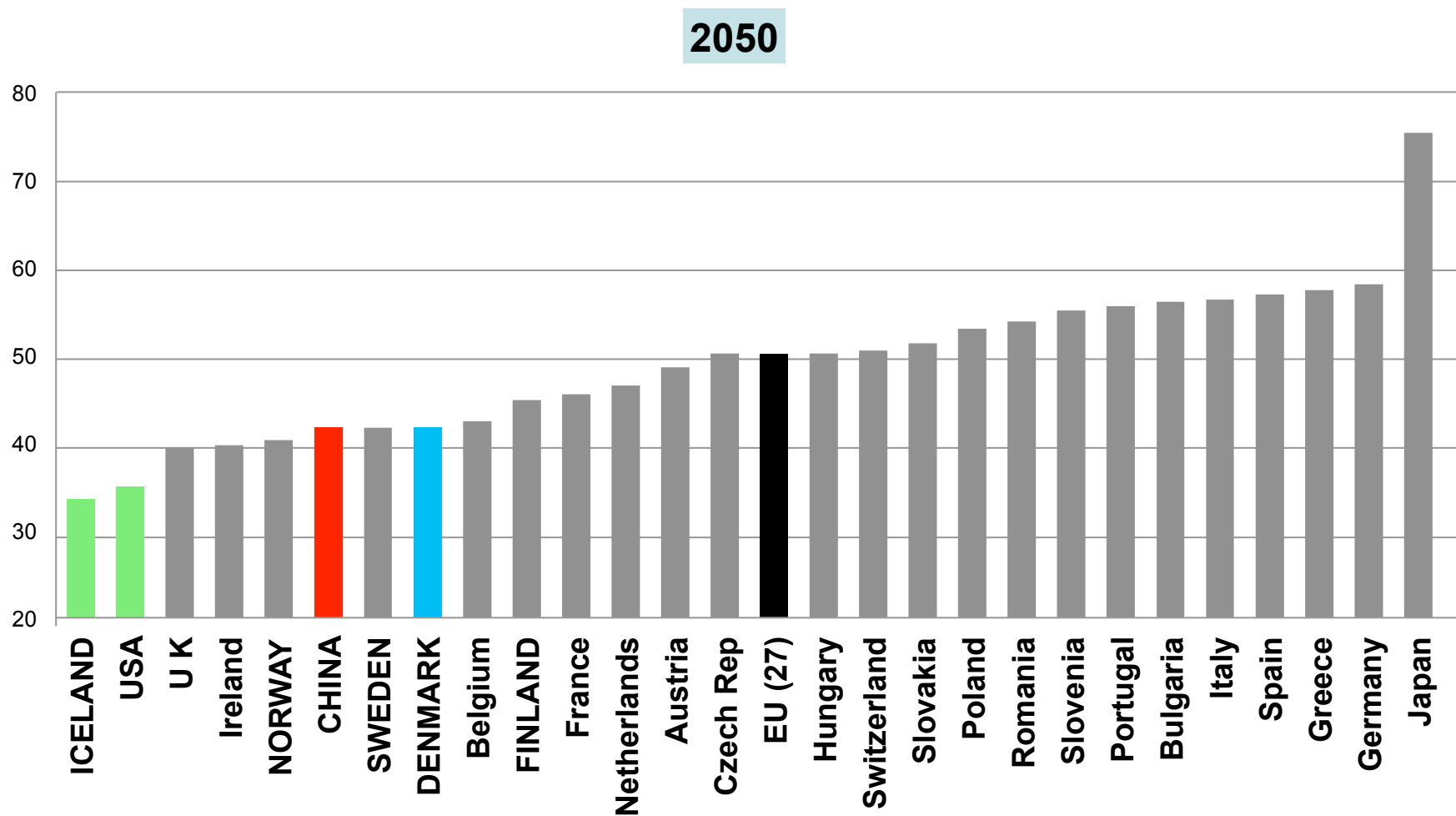
Middellevetiden i Danmark 1981/82-2011/12

	Mænd	Kvinder	Gns.	Ændr.M+K
1981-1982	71.38	77.44	74.41	
1983-1984	71.52	77.54	74.53	+0.12
1985-1986	71.63	77.52	74.58	+0.05
1987-1988	71.84	77.70	74.77	+0.19
1989-1990	72.02	77.68	74.85	+0.08
1991-1992	72.45	77.93	75.19	+0.34
1993-1994	72.63	77.88	75.26	+0.07
1995-1996	72.87	78.02	75.45	+0.19
1997-1998	73.68	78.65	76.17	+0.72
1999-2000	74.34	78.65	76.50	+0.33
2001-2002	74.65	79.23	76.94	+0.44
2003-2004	75.19	79.89	77.54	+0.60
2005-2006	75.88	80.43	78.16	+0.62
2007-2008	76.26	80.70	78.48	+0.32
2009-2010	77.1	81.2	79.15	+0.67
2011-2012	77.9	81.9	79.9	+0.75
Fremgang 1981-1995	+1.49	+0.58		+1.04
Fremgang 1996-2012	+5.0	+3.9		+4.45
Samlet 1981-2012	+ 6.5 år	+ 4.5 år		+ 5.5 år

Ældrebrøk 2050. Norden + Danmark ligger godt. HVIS fertiliteten normaliseres igen i Dk. Norden 2050=Japan 2014.

Kina har næsten ingen gamle nu – men det FÅR de efter 2050 ... USA og Island forbliver temmelig unge.

Restlevetid for 60-årige i Danmark 1981-2011

	Mænd	Kvinder	Gns.	Ændr.
60-årige				
1981-1982	17.14	21.59	19.37	
1995-1996	17.73	21.46	19.60	+0.23
2005-2006	19.94	23.12	21.53	+1.93
2011	21.2	24.3	22.75	+1.22
Frankrig – mere fremgang	(23.1)	(28.1)		

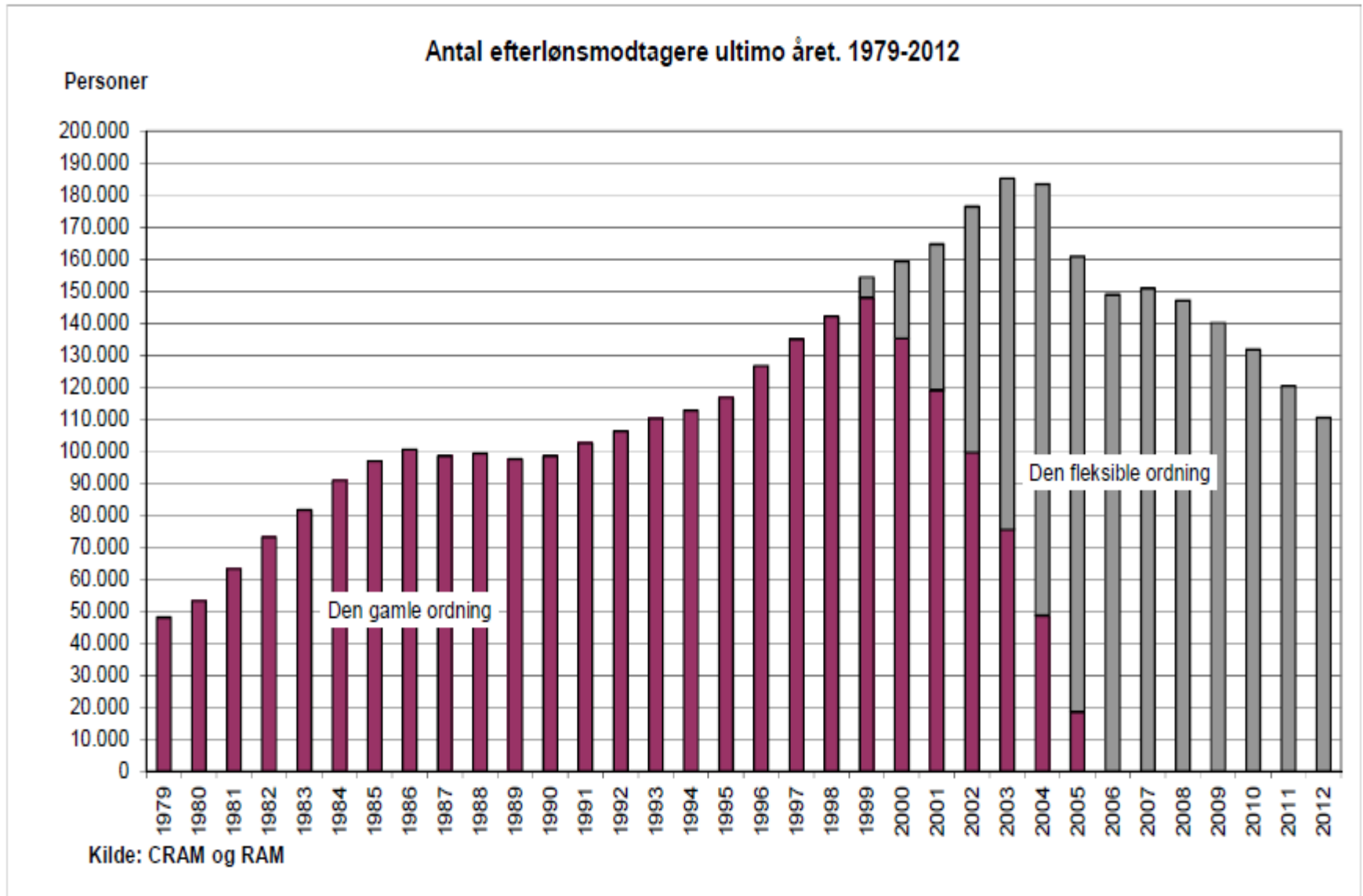
1979-95 grundlag for indekseringen af aldersgrænsen for pension i Danmark = ca. 3 færre år på pension end nu, uanset hvor meget levealderen stiger.

Velfærdsreformen i 2006 det mest radikale, man har set i Europa.

Medierne udlagde det som ”politikerne turde ikke”.

I 2012 fjernede man så efterlønnen oven i. Skrap medicin. Naturligt for de veluddannede – men problemer for dem, der ikke har så meget andel i den bedre sundhed

Ingen reformer har virket så godt, før de blev gennemført (2012-reformen træder i kraft 2014). I 2013 under 100.000. Halvering efterlønsmodtagere siden 2003. 35 pct. fald 2007-2013.

Samtidig fald i førtidspens. for over 40-årige

Forskelle i pensioner

Danmark- Kontinentaleuropa

Kontinentaleuropa (=et bundløst kar)

- Finansieret ved bidrag
- Tidl. erhvervsaktive skal have det, der svarer til en tjenestemandspension
- Ingen opsparing i pensionskassen, pengene strømmer bare igennem.
- Færre erhvervsaktive skal betale til flere ældre fremover

Danmark (=en pengemaskine)

- Den store usynlige pensionsreform: Arbejdsmarkedspensionerne
- verdens mest opsparingsbaserede pensionssystem
- Mange **pensionister bliver forsørgere!**

2.6. Det unikke danske "multipillar" pensionssystem

Svarer til Verdensbankens økonomiske idealer, men større lighed

Grå = behovsprøvet

Søjle 1 A. skattefinansierede offentlige pensioner	Folkepension	Grundbeløb	Betales af skatteyderne
		Pensionstillæg	
	Suppl. pens.ydelse (Ældrecheck)		
Søjle 1 B. særlige ordninger for pensionister	Boligyldelse		Sikrer mod fattigdom
	Varmehjælp		
	Andre individuelle tillæg		
	Diverse skattefordele og rabatter		
Søjle 1 C. opsparingsbaserede offentlige pensioner	Tillægspens. (Bidrag,opspar.)	ATP SP (afskaffet; folk blev snydt...)	Opsparing: Betalt af pensionisterne selv
Søjle 2.	Arbejdsmarkedspensioner		
Søjle 3.	Individuelle private pensioner		

Folkepensionen enestående mindstedækning

- Når man regner boligydelse og varmehjælp med
- Alt inklusive svarer det ca. til max dagpenge for enlig pens.
- Endnu højere mindstedækning end i Sverige
- Økonomisk solid – men politisk skrøbelig?
- Boligydelse og varmehjælp kan komme under pres (rige pensionister svækker ”deservingness”)
- Velfærdskommissionen + DØR foreslået afvikling af særreglerne (men ikke muligt uden at sænke mindstedækningen)
- Marginalskatten på pensionsopsparing er gået lige til grænsen. Ca. 99 pct. af danske politikere uden forståelse

Table 4. Guaranteed minimum pension incl. housing allowance. Single pensioner.

Percentage of average national pay, after tax. 2007

- Denmark 56 %
- Iceland 55 %
- Norway 52 %
- Sweden 46 %
- Finland 38 % (steget siden)

From Goul Andersen & Hatland (2014)

Source: *Old-age Pension Systems in the Nordic Countries*. Nordic Social-Statistical Committee report no. 35:09. Copenhagen 2009

Figure 3. (A) Defined contribution pensions with a social minimum pension/garantipension. (Sve, No, Fin)

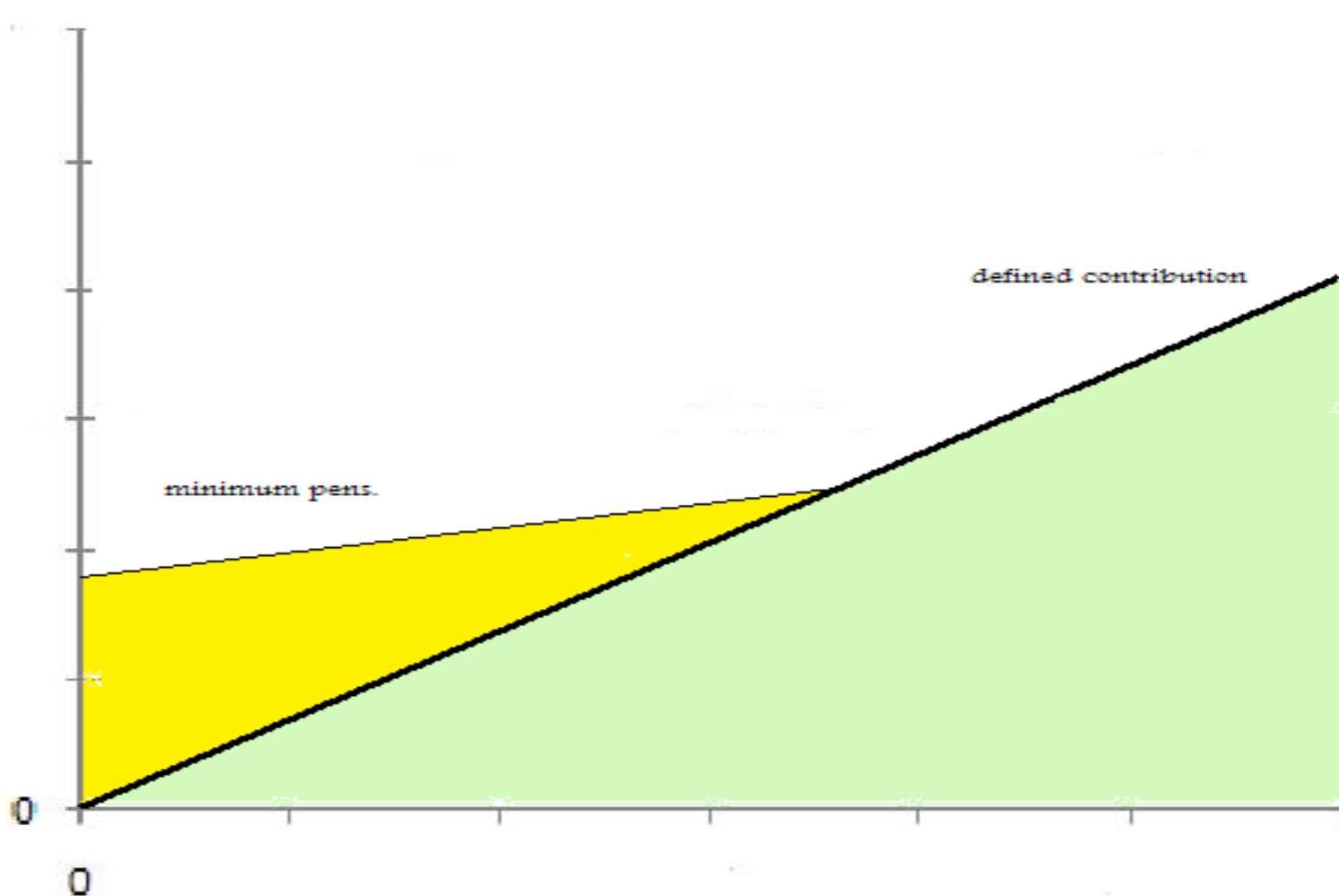
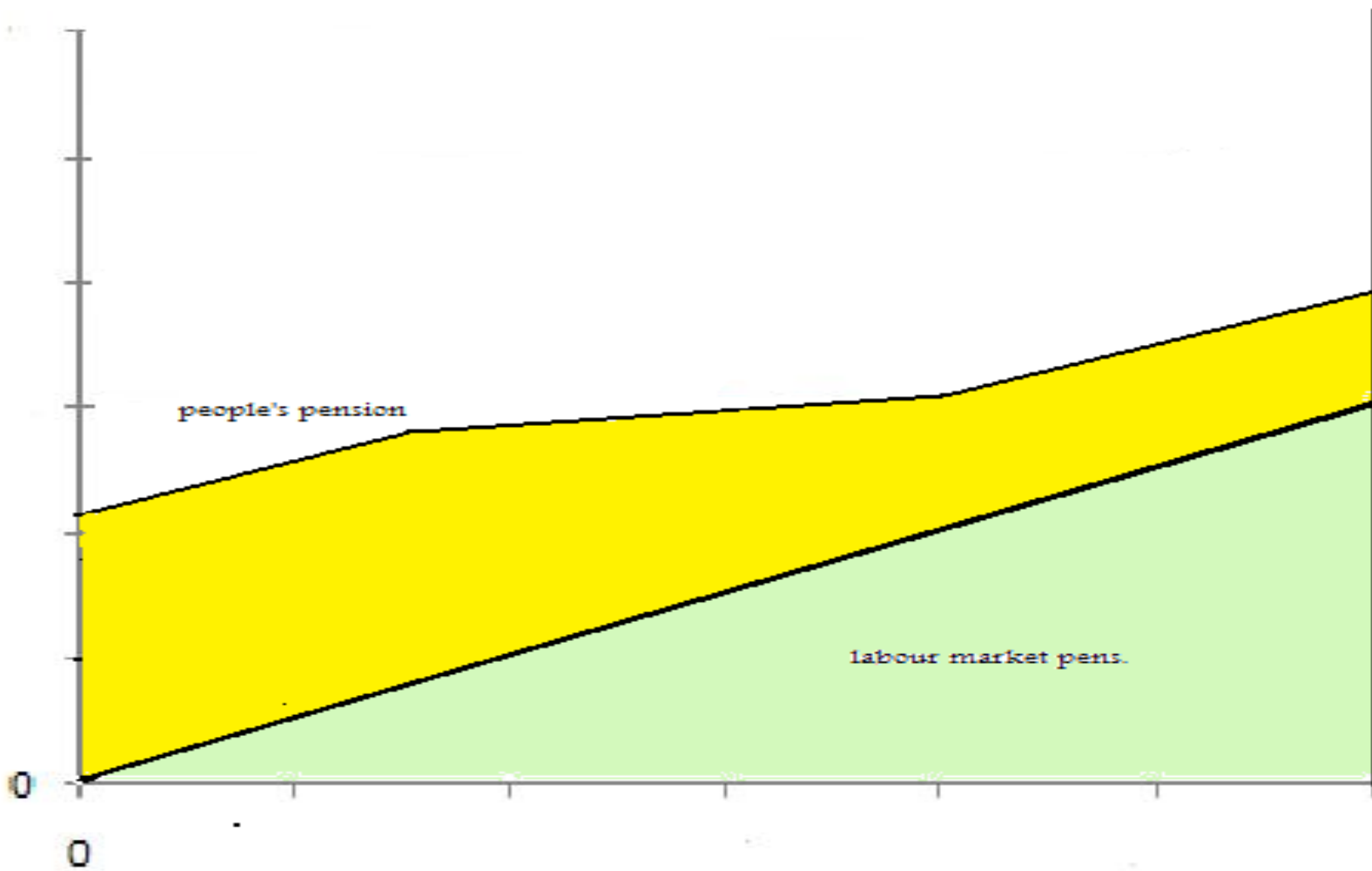

Figure 3 (B) Multipillar system with people's pension and labour market pension. (Dk)

Beregninger af fordelingseffekter for Danmark tyder på..

- (1) At uligheden snarere falder end stiger, når arbejdsmarkedspensionerne er fuldt indfaset.
- (2) At Danmark har det mest omfordelende pensionssystem i Europa på langt sigt.

Danske pensioner: Bedste af alle verdener

- Udlandet: Hvad er jeres problem????
- Melbourne Mercer Global Pension Index 2013
Kåret til verdens bedste.
- "Ældrebyrden" er i alt væsentligt finansieret i Danmark-Norge-Sverige: Ikke nødv. med besparelser/foringelser, ikke nødv. med skattestigninger

"Pensionsbomben" i Danmark 1960-2003

	antal folkepens.	udgifter til folkepens. % af BNP
1960 *)	468.000	4.4
1970	582.000	5.6
1980	683.000	5.8
1990	706.000	5.3
1995	712.000	5.2
2003	710.000	4.5

*) fuld folkepension først indført 1964-1970

Kilde: Det Økonomiske Råd, *Dansk Økonomi*. Juni 2005.

Mere om aldring - Danmark

- **Sund aldring** – ikke flere år på plejehjem, når levealderen stiger.
- Men stigende **sociale (og regionale) forskelle i sundhed**. Groft sagt: 60 årig ufagl = samme alder som 72 årig m videregående udd.
- Fremtidens ældregruppe: Hvis vi definerer "ældre" som gruppen over 65 år, er det en gruppe, der i vid udstrækning er i arbejde.
- Hvis vi definerer de "ældre" som dem, der har forladt arbejdsmarkedet, bliver de "ældre" meget ældre end i dag.
Glem billedet af golfspillende ældre. Fremtidens ældre er ikke 60+, heller ikke 65+. Snarere 75+ årige
- Danmarks Statistik 2013: Det offentlige **tjener** på ældre under 75 år
- Mange ældre fremover er med til at finansiere velfærdsstaten lige til de dør eller rammes af alvorlig sygdom
- Fra skolelærere/sygeplejersker og opad betaler folk ca. lige så meget i indkomstskat, som de skal have i pension, hvis de arb. fuldtids, til de bliver 65
- Der er en lille hage ved "verdens bedste pensionssystem": Den effektive marginalbeskatning er meget høj – i bunden undertiden særdeles høj

Aldringen er finansieret i Danmark!

Forsikring og Pension december 2012.

På basis af DREAM-modellen:

Ingen øgede nettoudgifter som følge af aldring af befolkningen

**Pension + ældrepleje + ekstra behandling i sundhedsvæsenet:
(Hele) regningen er betalt**

- (1) Senere tilbagetrækning. Indeksering pensionsalder**
- (2) Skat af pensionsopsparing + af løbende afkast (PAL)**
- (3) Besparelser på folkepensionen (pensionstillæg)**

Aldringen er finansieret ...

... hvorfor er mange borgmestre så bekymrede?

(1) Fordi fordele og ulemper ikke er lige fordelt stat-kommune

- staten sparer pensionstillæg, suppl. pensionsydelse mv**
- staten får PAL-skat af pensionsafkast**
- kommunerne får ekstraudgifterne til ældrepleje**

(2) Kommunerne glemmer de ekstra indtægter, de også får.

(3) Nogle kommuner har ikke samme andel i fordelene som fx de nordsjællandske (rige, super sunde ældre)

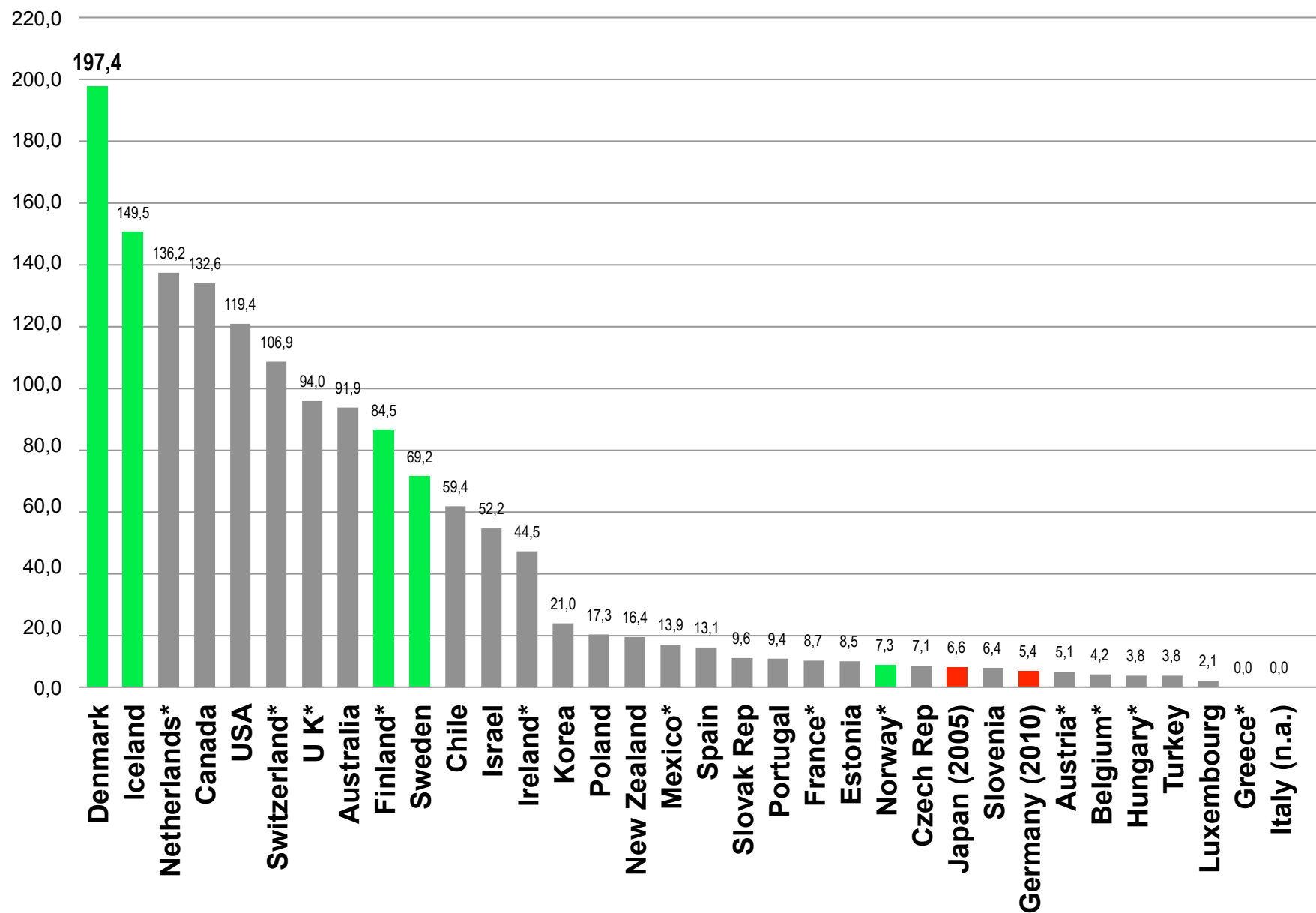
Men kommunerne kan blive snydt, fordi staten snupper gevinsten

Dansk pension: PENGEMASKINE

- Næsten 4.000 Mia kr. i pensionsfonde.
- Staten ca. 40 pct. til gode (udskudt skat) = ca. 1.500 mia kr. formue, som ikke er bogført
- Gave til næste generation opsparet de sidste 25 år
- 15 pct. (PAL) skat løbende indtægter = selskabsskat på sigt
- Udlandsgælden væk – stor nettoformue – købe hele verden
- Ekstremt vigtigt økon. spørgsmål, hvor godt formuen forvaltes.
1 pct. rente/afkast = 6 mia kr. til staten nu+ 13.6 mia. senere

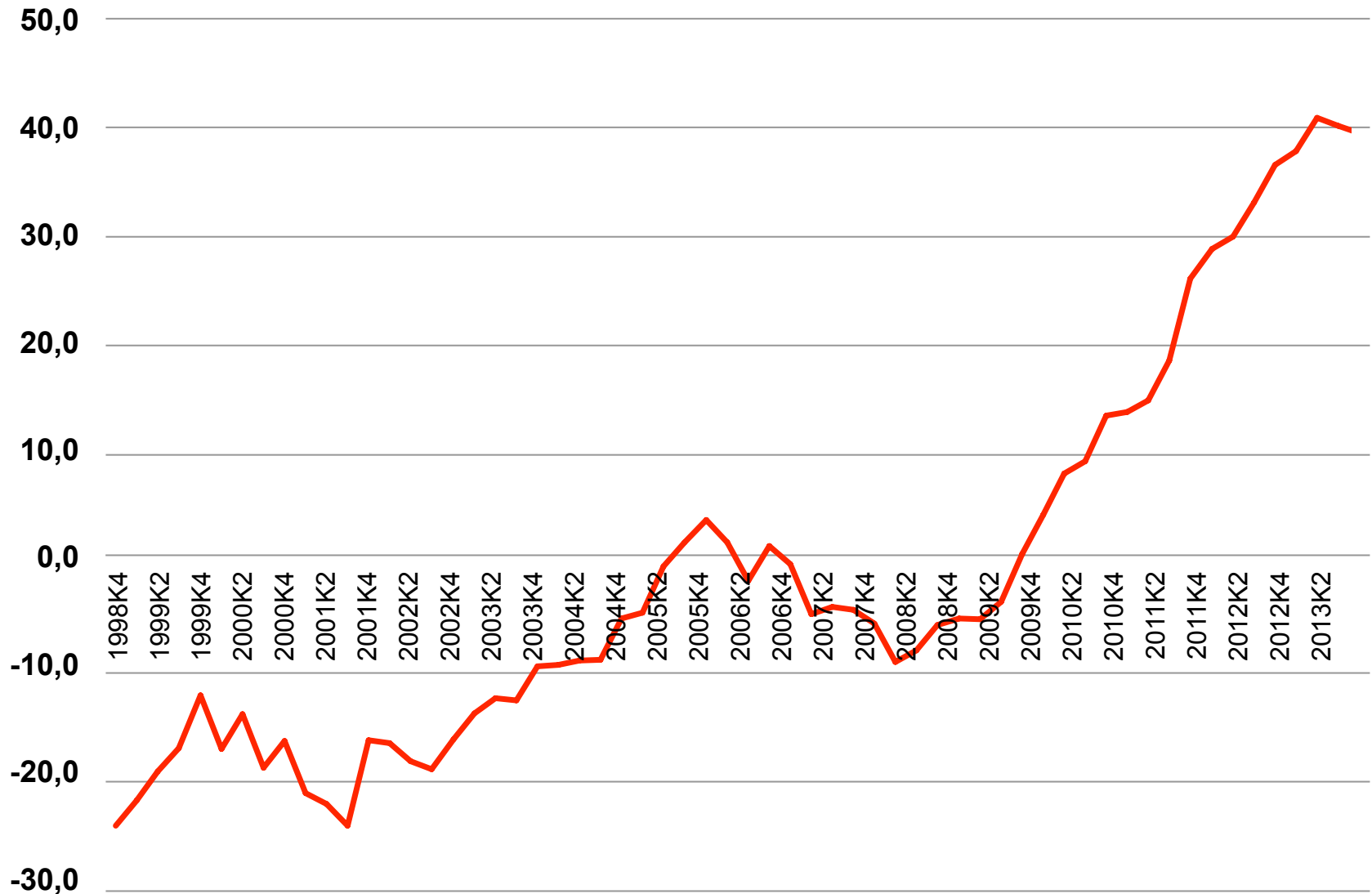
- BNP har det skidt, men **BNI** er steget 2½ gange så meget som BNP sidste 10 år (ligesom Norge)
- Helt anden økonomi end tidligere – ikke helt forstået endnu
- (Meget stor fejl at omlægge kapitalpens. til alderspension)

Pensionsopsparing i pct. af BNP. OECD 2012. (* = 2011)

Danmark: Vi er ved at "købe hele verden..."

Udlandsgæld/-tilgodehavende som pct. af BNP

**Olie + pensionsreform + øk. politik siden 1986
= nu 2½ gange højere vækst BNI end BNP.
BNP måler (kun) produktion, BNI velstand.**

Danmark. BNP og BNI 1990-2013 (1990=100)

